

БІЛІНГВАЛЬНЕ НАВЧАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ КОНЦЕПЦІЙ ОСВІТИ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

У статті розглядаються основні моделі білінгвальної освіти, які присутні в світовому освітньому просторі та спроби їх класифікації. Проаналізовано особливості розвитку білінгвального навчання в технічних навчальних закладах України.

Ключові слова: білінгвальна освіта, білінгвальне навчання, моделі білінгвального навчання.

Abstract

The main models of bilingual education, which are present in the world educational area, and the attempts of their classifications are considered in the article. It deals with the peculiarities of bilingual studies development in technical higher educational establishments in Ukraine.

Keywords: bilingual education, bilingual studies, bilingual education models.

Проблема багатомовності набуває особливого значення у наш час, оскільки зумовлена насамперед соціально-економічними та політичними змінами в світі, які вимагають більш активного входження різних країн у світовий геополітичний полікультурний діалог. Одним із чинників інтенсифікації такого діалогу є необхідність вільного володіння принаймні однією іноземною мовою, що привело до виникнення у світовій освітній практиці такого явища, як білінгвальна освіта. Для України розвиток білінгвальної освіти зумовлений загальною тенденцією до інтеграції у європейський простір, прагненням до діалогу культур і міжкультурної комунікації. Однак, крім цього, існують ще й внутрішні суспільні потреби в розвитку системи двомовної освіти в нашій державі, оскільки Україна є багатонаціональною країною, і проблема освіти рідною мовою дітей національних меншин, які проживають на її території, як свідчить практика, не є вирішеною.

Варто зазначити, що загальні теоретичні основи білінгвізму як засобу загальної якісної підготовки фахівців вивчалися Є. М. Верещагіним, М. М. Михайловим, В. Маккеєм, М. М. Певзнером, І. Турманом, А. Г. Ширіним. Лінгвістичний аспект розкритий у працях Л. Блумфілда, У. Вайнрайха. Соціолінгвістичний аспект досліджували В. Д. Бондалетов, У. Вайнрайх, І. Х. Мусін, психологічний – М. В. Імедадзе, Е. Піл, соціологічний – Б. Спольський, В. Стольгінг, культурологічний аспект – В. В. Сафонова, Ю. А. Сорокін, Я. Шародо, методичний аспект – Л. Г. Кошкुरевич, Р. Байер, Д. Мон. Значний вклад у розробку проблеми білінгвальної освіти зробили новгородські вчені, які створили наукову школу, основним акцентом якої став діалог культур при формуванні інтегративних, комунікативних умінь міжкультурного спілкування. Становлення цієї школи включало три етапи: теоретичне осмислення педагогічних аспектів білінгвізму як міждисциплінарного феномена (М. М. Певзнер, А. Г. Ширін); концептуальне обґрунтування інтегративної моделі білінгвальної освіти в сучасній російській школі (Л. І. Плєва, Н. Є. Сорочкін, Ю. В. Кодочігова та ін.); розробка теоретичних основ білінгвальних освітніх програм у вищій школі як засобу полікультурної освіти студентів (М. М. Певзнер, І. В. Алексашенкова, Г. П. Александрова, Н. С. Кузнецова, О. С. Орлов, І. І. Дмитрієва, С. В. Шубін, Н. А. Шайдорова) [4, 167].

В Україні педагогічні дослідження білінгвальної освіти з'явилися нещодавно. Їх поява спричинена загалом тим, що починаючи з 90-х років ХХ століття нові соціально – економічні реалії, прагнення інтеграції у європейський простір викликали появу хвилі досліджень, присвячених проблемам формування фахівця - білінгва, а також вивченню зарубіжного досвіду білінгвального навчання та можливостей перенесення такого досвіду на вітчизняну систему освіти, його адаптації з урахуванням наявних соціокультурних умов (А. М. Гусак, А. О. Ковальчук, Ф. А. Моїсєєва). Однак, варто зауважити, що незважаючи на наявність певних результатів у розробці проблеми білінгвізму різними науковими школами вітчизняної та зарубіжної педагогіки, цілісної концепції білінгвальної освіти на цей час не сформовано, а визначено лише певні аспекти цієї проблеми. Не визначено також тип білінгвізму, притаманний освітній сфері [2].

Білінгвальна освіта (bilingual education) – освіта, в процесі якої використовуються дві мови – рідна (перша) та друга (іноземна). Форми використання двох мов (вербальна, письмова, візуальна, аудіо та інші), а також види дидактичних матеріалів та їхня мова не регламентується, але їхній рівень має відповідати середній мовній компетенції референтної групи. Перевага – крок в напрямку до освіти на кількох мовах (мультикультурна освіта). Недоліки пов'язані з недосконалістю системи підготовки білінгвальних педагогів та відсутністю відповідних навчальних посібників. Білінгвальне навчання – це різноманіття моделей та програм, об'єднаних єдиним принципом: в якості засобу навчання вживаються дві мови [1, 38].

Статус білінгвального навчання у системі вищої освіти в Україні нині займає проміжне положення – між неприйняттям (із різних причин – від недостатнього розуміння його цілей до відсутності віри у його успішність) та бездумним впровадженням без належного методичного забезпечення та коректного цілепокладання. Насправді ж, при достатньо обміркованому підході та міцному теоретичному фундаменті білінгвальне навчання може стати могутнім інструментом у підготовці фахівців із різних дисциплін – фахівців із високорозвиненими професійними компетенціями, які демонструють конкурентоспроможність не лише в Україні, а й у світі. Білінгвальне навчання, у своїй суті, не містить обмежень на виучувану дисципліну (фізика, економіка, біологія), проте містить обмеження на вихідний (початковий) рівень іншомовної підготовки студентів. Саме тому більшість дослідників пропонують починати навчання у білінгвальних умовах на старших курсах і в магістратурі. Прийнято вважати, що білінгвальне навчання у ВНЗ України виправдовує себе у таких випадках: 1) коли існує об'єктивна та термінова необхідність – наприклад, високий відсоток іноземних студентів, що навчаються в Україні і не володіють українською (натомість володіють хоч і не рідною, але англійською): для них створюються білінгвальні групи, у яких навчання предметам спеціальності ведеться англійською наполовину із українською мовами; 2) коли така необхідність продиктована високими внутрішніми стандартами певного ВНЗ, найчастіше по відношенню до підготовки випускників магістратури (для студентів-магістрантів впроваджуються білінгвальні курси із спеціалізації («Дисципліна англійською мовою») і пояснюється це прагненням підготувати фахівців, що зможуть користуватися світовими здобутками обраної галузі (висвітленими, як правило, в англійськомовних виданнях) та без зусиль здійснювати власний внесок у розвиток цієї галузі (робити доповіді на конференціях, брати участь у міжнародних проектах, публікувати праці). Зазначимо, що така практика сьогодні знайшла своє розповсюдження у багатьох великих ВНЗ [3, 109].

Відомо, що у світовому досвіді є надзвичайно багато найрізноманітніших моделей і програм білінгвальної освіти, але всі вони об'єднані одним загальним принципом: мовами навчання є дві (а у деяких випадках і більше) іноземні мови. З огляду на це дослідники роблять спробу класифікувати моделі білінгвальної освіти з метою детальнішого їх теоретичного вивчення та удосконалення. Пропорція мов на занятті визначається його змістом, часом і місцем проведення, особливостями сприйняття студентів, особистістю викладача, та є певні моделі білінгвального навчання. Розкриємо їхній зміст:

1. **Дублююча чи супроводжуюча модель** використовується як правило на початковому етапі навчання і пропонує представлення однієї і тієї ж одиниці рідною та іноземною мовами. Ця модель сприяє накопиченню фонду мовних засобів, здатних адекватно виражати предметний зміст. В процесі використання цієї моделі в студента встановлюється стійкий асоціативний зв'язок між змістовною одиницею та набором мовних засобів.

2. **Адитивна (доповнююча) модель** передбачає подання іноземною мовою додаткової інформації, що частково чи суттєво збагачує зміст, вивчений рідною мовою. Додаткова інформація, як правило, подається у вигляді розповіді викладача, друкованого тексту, спеціального дидактичного матеріалу (відео фрагменти, аудіозаписи тощо). Співставлення та обговорення основного та додаткового блоків ведеться як рідною, так і іноземною мовами.

3. **Паритетна модель** передбачає рівноправне використання рідної та іноземної мов при розкритті змісту предмета. Необхідною умовою використання даної моделі є досягнення студентами достатньо високого рівня мовленнєвої компетенції. При цьому мається на увазі знання певного об'єму спеціальних термінів, вміння виявляти змістові особливості використання спеціальних термінів.

4. **Модель, що витісняє.** Сама назва говорить про те, що в цій моделі іноземна мова домінує при розкритті предметного змісту. Використання даної моделі можливе лише на вищому рівні білінгвального навчання, оскільки студенти повинні володіти іноземною мовою в такій мірі, щоб заглиблюватись в предметний зміст. Баланс між інформацією та

мовою в навчальному процесі (Information and content balance through education) – вміння підпорядковувати лексику другої мови потребам навчального предмету та співвідносити її з мовною компетенцією конкретної аудиторії. Намагаючись забезпечити баланс між змістом предмета та його лексичним наповненням на перших курсах університету викладачі переважно використовують дублюючу та адитивну моделі білінгвального навчання.

Білінгвальне навчання є дуже могутнім засобом підготовки майбутніх професіоналів будь-якої галузі. Із його допомогою в студентів не лише формується та розвиваються професійні компетенції, а й зростає самосвідомість, розширюється світогляд. Білінгвальне навчання посилює зв'язок змісту навчання у ВНЗ із сучасними потребами ринку праці. Під час вивчення білінгвальних курсів у студентів активізується пізнавальна діяльність та зростає внутрішня мотивація (головним компонентом якої є так звана білінгвальна мотивація. Серед перспектив розвитку білінгвальної методичної науки слід відзначити розв'язання питання кадрового забезпечення (від того, один чи двоє викладачів включені у процес, залежить побудова заняття й організація самостійної та індивідуальної роботи студентів), а також питання оцінювання та контролю знань, умінь і навичок студентів, що навчаються на білінгвальній основі.

Отже, білінгвальне навчання – це необхідна складова сучасної системи навчання у технічному ВНЗ, яка потребує вивчення і подальшої розробки з наукової та методичної точки зору. Варіантом її впровадження у навчальний процес у ВНЗ може бути організація вивчення спеціальних курсів, пов'язаних із використанням алгоритмічних мов програмування білінгвальним методом. Його реалізація забезпечує свідоме ставлення студента до професійної діяльності, розвиває світогляд, самосвідомість та самовідповідальність, розширює можливості адаптації майбутнього фахівця у різних технічних, соціальних, інформаційних, наукових реаліях сьогодення. Білінгвальне навчання дасть змогу випускникам технічних навчальних закладів стати продвинутими фахівцями в галузі сучасної електроніки, простіше інтегруватися у сучасний ринок праці, вимоги якого передбачають вільне володіння однією або декількома іноземними мовами за фахом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Боднарчук Т. В. Особливості розвитку білінгвальної освіти у сучасній українській школі / Т. В. Боднарчук // Педагогіка. Розділ 1. Збірник наукових праць. – Випуск 14. – К., С. 37-42.
2. Ігнатенко К. О. Білінгвальна освіта як засіб міжкультурної підготовки вчителя іноземної мови /К.О. Ігнатенко// Вісник психології і педагогіки : зб. матер. студ. наук. конф. [«Сучасна іншомовна освіта очима студентів»], (м. Київ, 26 лютого 2014 р.) / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 14. – К., 2013.
3. Ковальчук А. О. Із досвіду викладання білінгвальних дисциплін майбутнім магістрам у провінційному ВНЗ / А. О. Ковальчук // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки. – 2010. – Вип.16. – С. 108-114.
4. Ситняківська С. М. Особливості впровадження білінгвального навчання у технічних навчальних закладах України / С. М. Ситняківська, М. Г. Хливнюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2014. – Вип. 6. – С. 167-172.

Зозуля Ірина Євгенівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету, м. Вінниця, e-mail: irazozulya@yandex.ru

Bulava Natalya Yu. – Candidate of Pedagogy, senior teacher of Linguistics Department of Vinnytsia national technical University, Vinnytsia, e-mail: irazozu,ya@yandex.ru